

מועדי השם

תשעה באב

תשפ"ג

יעקב דה הז 8/7 רמות א' ירושלים

02 – 5715091

©

תוכן העניינים

סימן א – בגדר התענית דתשעה באב ובמסתעף

סימן ב – ביסוד איסור כיבוס בשבוע שחל בו תשעה באב

סימן ג – באיסור לישון על מצעים מכובסים בשבוע שחל בו

תשעה באב

סימן ד – באיסור ללמוד תורה בתשעה באב

סימן ה – אם חולה שאוכל ושותה בתשעה באב יכול לעלות

לתורה

סימן א

בגדר התענית דתשעה באב ובמסתעף מזה

כדרך שאסור להושיט אצבעו ביום הכיפורים, ויל"ע בדין זה שכן נתבאר שאיסור רחיצה בתשעה באב הוא מדין אבלות כדברי הברייתא שכל מצות הנוהגות באבל נוהגות בתשעה באב, ובפ"ק דתענית מסקינן דאבל מותר לרחוץ פניו ורגליו בצונן כל שכן בתשעה באב דהוי רק אבלות ישנה שהיא יותר קלה מאבלות חדשה כמבואר ביבמות (מג:).

ג

בשו"ע (סי' תקנד סעי' טו) נפסק שסיכה האסורה בתשעה באב היא רק סיכה של תענוג, אבל מי שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש, ובספר מטה יהודה [הובא בביאור הלכה] דייק מדברי המחבר דלא הותרה סיכה רק למי שיש לו חטטין בראשו בלבד אבל סיכה להעביר את הזוהמה אסורה בתשעה באב עיי"ש [אם היה מותר לסוך בתשעה באב כדי להעביר את הזוהמה היה לשו"ע לכתוב כן ונלמד בכ"ש שמותר לסוך לצורך חטטין בראשו, מזה שכתב להתיר רק במקרה של חטטין בראשו משמע שלהעביר את הזוהמה אסור], והקשו על זה שאיסור בתשעה באב הוא מדין אבלות למה אסור לסוך כדי

תענית (ל.) תנו רבנן כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בתשעה באב: אסור באכילה ובשתיה ובסיכה ובנעילת הסנדל, ובתשמיש המטה, ואסור לקרות בתורה בנביאים ובכתובים, ולשנות במשנה בתלמוד ובמדרש ובהלכות ובאגדות. אבל קורא הוא במקום שאינו רגיל לקרות ושונה במקום שאינו רגיל לשנות, וקורא בקינות, באיוב ובדברים הרעים שבירמיה, מבואר שהחמשת העינויים האסורים בתשעה באב אסורים מדין אבלות.

וצ"ע לפי זה מה שנקטה הברייתא אכילה ושתיה יחד עם החמישה עינויים האחרים שכן אבל אינו אסור באכילה ושתיה, ואפילו בבשר ויין אינו אסור מדין אבלות, ואכן הרי"ף במסכת תענית (דף י. מדפי הרי"ף) והרא"ש שם (סי' לד) השמיטו אכילה ושתיה, וכן בטור הלכות תשעה באב (סימן תקנד) העתיק את לשון הברייתא בלא אכילה ושתיה עיי"ש.

ב

אחד העינויים הנוהגים בתשעה באב מדין אבלות הוא איסור רחיצה, במסכת פסחים (נד.) אומר רבי אלעזר אסור לו לאדם שיושיט אצבעו במים בתשעה באב,

להעביר את הזוהמא הא מותר לאבל לסוך כדי להעביר את הזוהמה כמבואר בתענית (יג.) ונפסק בשו"ע יו"ד (סי' שפא סעי' ב) ואכן דעת הביאור הלכה שם [וכן דעת הלח"מ שם] דבתשעה באב מותר לסוך כדי להעביר את הזוהמה כמו באבל דלא עדיפא אבלות ישנה מאבילות חדשה עיי"ש.

ד

במנחת חינוך (מצוה שיג) [וכן בחידושי הגרי"ז הלוי זצ"ל על הרמב"ם הלכות תענית] כתבו שלגבי התענית של תשעה באב נאמרו שני דינים, חדא נאמר בזה דין אבלות שביום זה אנו אבלים על חורבן בית המקדש, ומדין אבלות אסורים בכל החמישה עינויים שהאבל אסור בהם, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל, תשמיש המטה, ולימוד תורה, ומלבד דין אבלות עוד נוהג בתשעה באב דין תענית שהוא חמור כדין התענית של יום הכיפורים שאסור גם בחמישה עינויים כמבואר במסכת יומא (עג:) [וודאי שאין זה מדין אבלות שכן יום הכיפורים הוא יום שמחה כדברי רבן שמעון בן גמליאל במסכת תענית (כו:): לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים, ועל כורחך מדין חומרת התענית הם], א"כ החמישה עינויים האלה אסורים בתשעה באב מדין תענית דחמור כדין תענית דיום הכיפורים, [כן מצינו

הקבלה בין התענית דת"כ לתענית דיום הכיפורים בכמה דינים, בשו"ע (סי' תקנד סעי' ה) מבואר שעוברות ומניקות מתענות בתשעה באב כדרך שמתענות ומשלימות ביוה"כ, [משא"כ בשאר צומות דאינן מתענות] וכן מבואר שם (סי' תקנג סעי' ב) דתשעה באב לילו כיומו ואין אוכלין בו אלא מבעו"י ובה"ש שלו אסור כיוה"כ].

[בחידושי הגרי"ז הלוי זצ"ל דייק כן מדברי הרמב"ם בפירוש המשניות שלהי מס' תענית (פ"ד מ"ו) וז"ל שם וממה שאתה חייב לדעת כי כל המצוות הנוהגות באבל נוהגות בתשעה באב, ועוד יתבארו הלכות אלו במקומן, ודין תעניתו כדין תענית צום כיפור, רוצה לומר שאסור ברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל, ומוסיפין מחול על הקודש וכו' עכ"ל עיי"ש ומבואר בדברי הרמב"ם דבתשעה באב מלבד דין אבלות יש גם דין תענית שהוא חמור כתענית דיום הכיפורים] לפי זה אתי שפיר דינו של רבי אלעזר במסכת פסחים שבתשעה באב נאסר אפילו להושיט אצבעו במים, אף דמדין אבלות מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בצונן, מדין תענית החמור כיום הכיפורים הנוהג ביום זה אסור להושיט אצבעו במים.

וכן יתבאר לפי זה מה שדייקו מדברי השולחן ערוך שהסיכה האסורה בתשעה באב היא אפילו כדי להעביר את הזוהמא,

אף שלאבל מותר לסוך כדי להסיר את הזוהמא כמבואר בתענית (יג.) ונפסק בהל' אבלות (סי' שפא סעי' ב), מכל מקום אסור לעשות כן בתשעה באב מדין התענית דחמורה כיום הכיפורים דלענין יום הכיפורים פוסק השו"ע (סי' תקיד סעי' א) אסורה סיכה כדי להעביר את הזוהמה, ולכן גם בתשעה באב נאסר לעשות כן.

[ויל"ע לכאורה בדברי הביאור הלכה הנ"ל דמסיק דשרי לסוך בתשעה באב כדי להעביר את הזוהמא כהיכי דשרי לאבל לעשות כן, דלפי מש"נ דבתשעה באב חוץ מדין אבלות שיש בו נוהג בו גם דין תענית כביוה"כ א"כ אף דמצד הל' אבלות לא נאסרה סיכה כדי להעביר את הזוהמא מ"מ מדין תענית אכתי צריך להיות אסור לעשות כן כהיכי דאסרינן ביוה"כ כמבואר ביומא (עז.) ובשו"ע (סי' תריד סעי' א) וצ"ב].

ה

במסכת תענית (ל:) איתא שכל האוכל בשר ושותה יין בתשעה באב עליו הכתוב אומר ותהי עונותם על עצמתם, ויל"ע בזה

אמאי נקט כל מי שאוכל בשר ושותה יין הא תשעה באב אסור בכל אכילה ושתייה, וצריך לומר שאיסור זה לאכול בשר ולשתות יין בתשעה באב הוא מדין אבלות דת"ב כדברי הגמ' בתענית דכל מי שאוכל ושותה בתשעה באב אינו רואה בשמחת ירושלים הטעם משום שהוא לא מתאבל על חורבן ירושלים, ועל זה הביאה, הגמרא דברי הברייתא דאסור לאכול בשר ולשתות יין בתשעה באב, ועי' בביאורי הגר"א (סי' תקנא ס"ק ט) שהמקור לאסור זה הוא מדברי הגמ' במסכת ב"ב (ס:) משחרב הבית בשנייה רבו הפרושים שלא לאכול בשר ולא לשתות יין, ומפורש דהוא מדין אבלות על החורבן ולא מדיני התענית, דרק אכילת בשר ושתיית יין הוי סתירה לאבלות כמבואר ב"ב שם, משא"כ שאר אכילה ושתיה שמותר לאבל לאכול ולשתות וכל איסורם הוא רק מדין התענית דיום זה

ויהיה בזה נפקא מינא גבי חולה בתשעה באב [אף חולה שאין בו סכנה¹]

רגיל או כדור שינה וכדומה, וסוב כתב דלפסק דשאני שבת שיעקר איסור רפואה הוא עבור חולה ולכן אמרינן שרק צכה"ג דכאיז ליה טובא וחלה כל גופו עי"ז או שנפל למשכב הוא דשרי, משא"כ לגבי שאר מקומות דלפסק דבכל ענין של חולי קצת שרי והניח צל"ע, ועי' צשו"ת אגרות משה [אורח חיים חלק 7 סימן קיד] למי

¹ במשנה ברורה (סימן תקנד ס"ק יא) דחולה שאין בו סכנה היינו שהוא חלוש וחש בגופו [וכן כותב המשנה ברורה (סי' שכח ס"ק א) מבואר דחולה שאין בו סכנה לענין שבת היינו אם כאיז ליה טובא וחלה כל גופו עי"ז או שנפל למשכב], ועי' צשו"ת מנחת שלמה (חלק א סימן יז אות ג) דלפי זה לא הותר לאכול עבור כאז ראש

דפטור מן התענית² דאף דמותר לו לאכול מ"מ לא יאכל בשר ולא ישתה יין דאינו פטור מחמת חוליו אלא מהתענית אבל עדיין חייב הוא להתאבל על חורבן ביהמ"ק ומטעם זה יהיה אסור לחולה לאכול בת"ב שתי תבשילים דאכילה זו הוי נמי סתירה לאבלות כמבואר בתענית (כו:).

ו

ועוד יהיה בזה נפ"מ בחולה שהותר לו לאכול בתשעה באב וחל תשעה באב בשבת ונידחה למוצאי שבת, דבעי לעשות הבדלה

שהוא חלוש בטבעו יותר משאר בני"א נחשב נמי כחולה שמותר לאכול עיי"ש.

² והנה גבי חולה שפטור מן התענית נסתפקתי האם פטור זה נאמר רק בייחס לאיסור אכילה ושתיה בלבד, דמחמת חוליו הותר לו לאכול ולשתות, אבל בשאר העינויים עדיין חייב להקפיד, או שאחר שהוא פטור מאכילה ושתיה שהם עיקר התענית, ושהרי בשאר תעניות לא נאסרו חמישה עינויים, עי' במשנה ברורה (סימן תקנ"ט ו) שצטעה שראו וקבלו עליהם לאום בכל הארבע תעניות הנ"ל לא קבלו עליהם שיהיו בחומר ת"כ כט"ב, לפי שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה, ואף שסיים המשנ"ב שצטעל נפש יחמיר בכולן כמו בט"ב, מכל מקום אינו מעיקר הדין אם כן יש מקום לומר שפטור גם משאר החמישה עינויים שהם מדין התענית, נפ"מ אם יהיה מותר לחולה לרחוץ פניו ידיו ורגליו בלונג צטעה באב, דמדין שנאסר לעשות כן בתשעה באב רק מדין תענית ול"ע

במוצאי שבת קודם אכילתו, וקיי"ל בפסחים (קה.) ובשו"ע (סי' רצט סעי' א) דהבדלה צריכה להיעשות על הכוס דיש לו לעשות את ההבדלה על שיכר ולא על יין ומהטעם הנ"ל שאינו פטור בשבת אלא מדין תענית אבל דין אבלות ובכלל זה שתיית יין וכ"כ בעל הכף החיים (שם ס"ק ט) ובשו"ת מנחת יצחק (סי' ל) עיי"ש.

ז

הרמ"א (סי' תקנז סעי' א) בסופו מביא את דברי המהרי"ל בהלכות תשעה באב (סי'

ושו"ר צקו"ת חתם סופר אורח חיים חלק א' (סי' קנז) שנסתפק בזה שכתב שם לחלק בין מי שאינו מתענה תענית בה"ב דאינו עולה לקריאת פרשת ויחל דכיון שאינו מתענה אין אלכו יום תענית ומאי שייטי' דקריאת ויחל לדידיה, וכל שאינו מחוייב בדבר התענית אינו מוסיף רבים ידי חובתו, לחולה בתשעה באב שאינו מחוייב בדבר התענית ואינו מתענה בו, ללא הותר לו אלא כדי לרכו וחיותו, ואם די לו בשתיה לא יאכל, ואם די לו באכילה פעם אחת לא יאכל ב' פעמים, ולא יותר ממה שצריך, וגם שארי עינויים אם אינו צריך לנעול ולרחוץ ולסוד אסור לו לעשות א' מאלה ונמצא שהוא מן המתענים ומהמחוייבים בדבר ולכן יכול לעלות לתורה ושוב כתב החתם סופר "אפילו הותר בכל הנ"ל", מ"מ ט' באב יום הוא שנתחייב בקריאת התורה שחרית ומנחה אפילו מי שאינו מתענה בו לא יצא מכלל חיוב הנ"ל, ויומא קא גרים, עיי"ש

יא) דחולה שהוצרך לאכול בתשעה באב צריך לומר נחם בברכת המזון עיי"ש ובשו"ת יחווה דעת ח"ג (סי' מ) הביא שיטת כמה פוסקים דלא יאמר נחם בברכת המזון ופסק דלכן שב ואל תעשה עדיף ועי' בכה"ח (שם ס"ק יט) דכיון דיש בזה פלוגתא הוי חשש הפסק ושב ואל תעשה עדיף ויאמר נחם בהרחמן עיי"ש

ובשיטת המהרי"ל שצריך לומר נחם בברכת המזון צריך לומר דגבי חולה הצריך לאכול בתשעה באב אף דפטור הוא מדין התענית דתשעה באב, אכתי נוהג בו דין אבלות, וכיון דברכת נחם על ענין האבלות נתקנה שפיר יש לומר שצריך לאומרה, שבזה הוא מראה שאף שאוכל ושותה מחמת אונסו עדיין נוהג הוא דין אבלות, [ועי' בשו"ת דברי יציב אוה"ח [ח"ב סי' רמד] משכ"ב].

ח

במנ"ח שם מביא שהיו בני אדם שהיו מוחים באותם שהיו נוהגים לילך לטבול במקוה ביום שבת שחל בו תשעה באב ונידחה ליום ראשון, וזה עפ"י המבואר

בשו"ע (סי' תקנד סעי' יט) שבשבת שחל בו תשעה באב אע"פ שנדחת התענית ליום א', מ"מ נוהגים בו אבלות שבצנעה, ובמנחת חינוך הקשה על זה דאם מחמת איסור רחיצה היו מוחים בהם, א"כ היה להם למחות גם במי ששטף את פניו ורגליו, דבתשעה באב נאסר אף להושיט אצבעו במים, ומדוע היו הם מוחים רק באותם שהיו הולכים לטבול במקוה, וביאר המנ"ח דאיסור הושטת יד למים בתשעה באב אינו מדיני אבלות אלא מדין תענית שנוהג ביום זה, וכיון שבשבת אין דין תענית כלל, ממלא נדחה גם איסור זה של הושטת ידו למים, ונשאר רק איסור רחיצת כל גופו בצונן ופניו ידיו ורגליו בחמין מדין אבלות הנוהגת ביום זה בצנעא, ולכן היו מוחים רק באותם שהיו הולכים לטבול כל גופם במקוה עיי"ש].

לפי זה קם דינא שנועל נעלי עור בתשעה באב הוא יותר חמור ממי שאוכל ושותה דמי שאוכל עובר רק על הדין אבלות הנוהג ביום זה משא"כ מי שנועל נעלי עור בתשעה באב מלבד דין תענית עובר גם על דין אבלות הנוהג ביום זה ופשוט

סימן ב

ביסוד איסור כיבוס בשבוע שחל בו

דקאמר שם הדין קצרא אסיר ליה מעבד עבדתיה, ומשמע דבכל גוונא קאמר לא שנא דישראל לא שנא דגוים עיי"ש וכן פסק בשו"ע שם (סעי' ה) עיי"ש

מפורש בדברי התרומת הדשן זצ"ל טעם נוסף לאיסור כיבוס בשבוע שחל בו מלבד הטעם הנראה כמסיח דעתו מן האבלות והוא כדי למעט בשמחה, דבמסכת תענית (כו:) מבואר שמשנכנס אב מממעטין בשמחה, ועל זה אומרת הגמרא שם שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור מלספר ומלכבס, ומפורש דהוא מהדין של מיעוט שמחה

בפרי מגדים (תקנ"א א"א ס"ק יב) כתב נפ"מ בין שני הטעמים דלהטעם דאסור לכבס משום דיש בזה היסח דעת מן התענית אם כן יהיה מותר ליתן בגדו לכובס עכו"ם בשבוע זה דהא הוא עצמו אינו מסיח דעתו מן התענית, משא"כ להטעם שצריך למעט בשמחה בשבוע זה שחל בו תשעה באב, דלפי זה אסור ליתן בגדו לעכו"ם דעכ"פ יש לו בזה שמחה עיי"ש

ועי' עוד במגן אברהם (ס"ק יט) דלהטעם דמראית העין במקום שהעכו"ם

תענית (כט:) שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסורין לספר ולכבס. אמר רב נחמן לא שנו אלא לכבס וללבוש, אבל לכבס ולהניח מותר, ורב ששת אמר אפילו לכבס ולהניח אסור, וברש"י ד"ה אפילו לכבס ולהניח כותב דטעם האיסור הוא משום דנראה כמסיח דעתו שעוסק בכיבוס בגדים עיי"ש.

בבית יוסף (סי' תקנא) מביא בשם תרומת הדשן [ח"א סי' קנב] דמתוך הסברא נראה להתיר לנשים עבריות לכבס בגדים לגויים בשבת זו, [שחל בו תשעה באב] שהרי אין איסור כיבוס בשבת זו משום דאסור במלאכה, אלא כדי למעט בשמחה ולהראות האבלות, והא לא שייך בכיבוס בגדי הגויים, וסיים התרומת הדשן, אמנם סובר אני להחמיר משום דאיכא למיחש למראית העין [שאין ניכר שהם של עכו"ם משנ"ב (ס"ק מב), ועי' בהגהות יד אפרים שהקשה על התה"ד דמה מראית עין שייך, דאף לפי דעת הרואה שסובר שהוא של ישראל אין הכובס עובר איסור רק הנותן].

ובב"י שם הביא ירושלמי במסכת תענית (פ"א הל' ו) דמפורש שם לאיסור,

יש להם מלבושים אחרים דניכר שהם של עכו"ם שרי, ולפום ריהטא היה נראה דהיינו רק להטעם של התרומת הדשן דבכיבוס בגד של גוי ליכא שמחה ובכה"ג דהוי בגד המיוחד לגוי ליכא גם מראית עין ושרי, אבל להטעם שמסיח דעתו מין האבילות אכתי יהיה אסור לכבס בגד של גוי כיון שבזמן זה שמתעסק במלאכת הכיבוס הוא מסיח דעתו מן האבילות ואסור

אכן במחצית השקל כותב דגם להטעם דמסיח דעתו מן האבילות יהיה מותר לכבס בגד המיוחד לנוכרי בשבוע שחל בו תשעה באב דלא שייך הכא היסח דעת מאבילות דבמלאכתו עוסק והוסיף דלפ"ז אם אין הכתונת של המכבס אלא מכבס לאחרים בשכר גם בשל ישראל צריך להיות מותר

דמאי היסח הדעת שייך בזה, ודוחק לומר משום מראית עין שיסברו שהוא שלו. וסיים ואולי אפשר האיסור משום בעל הכתונת שנתנו לכבס נראה כמסיח דעת, [נראה כוונתו דחשיב מסיח דעתו או בעצם זה שנותן הבגד לכיבוס שמראה שאינו מתאבל על החורבן, דאין דרך האבל לתת בגדיו לכובס בימי אבלותו, עי' עוד בשו"ת דברי מלכיאל [חלק ב סימן ק] דגם בעושה ע"י אחרים אסור הוא טרוד בזה לשכור אנשים ולהשגיח עליהם שיעשו כראוי, בזה הוא מסיח דעתו מן האבילות].

ועי' בשו"ת דברי יציב [חלק אורח חיים סימן רלה] כתב לבאר שעל ידי שגורם איסור לבעל הכתונת ואיכא לפני עור'. ולפי זה מיושבת הערת היד אפרים הנ"ל על

וכן מוכח במסכת למאי (פ"ו מ"ט) גבי חזר וע"ה שירקו את חזיהם ע"ה דיכול הוא לומר לו טול אתה חיטים שבמקום פלוני ואני חיטים שבמקום פלוני וכו' דהיינו שיכול החזר ליטול לעצמו את המופרשין וליתן לאחיו הע"ה את אותם שאינם מופרשים ואע"ג דאותו ע"ה לא יעשר את שלו ונמצא מכשילו עי"ז מכל מקום אינו עובר בלפני עיור כיון דלא אתא לידיה דהחזר עי"ז ומשמע דאם כבר אתא לידיה שפיר עובר בלפני עיור דאם לא יעשר יכשל באכילת איסור טבל ואף דאמרינן בפ"ק דפסחים (ו:) דרוב ע"ה מעשרים הם מכל מקום

¹ ובעיקר הדברים יל"ע שכן איסור כיבוס שבשבע שחל בו בפשוטו הוי רק איסור דרבנן ודעת כמה מרבותא שבאיסור דרבנן ליכא לפני עיור, כמבואר בדברי הריטב"א בפ"ק דמו"ק (ב. דבגמ' ע"ז (כא:)) דאמר התם רשב"א דלא ישכיר אדם שדהו לכותי מפני שנקרחת על שמו וכותי זה עושה בו מלאכה בחוש"מ ומקשה הגמרא תיפוק ליה משום לפני עיור ותר' דהדא ועוד קאמר וכתב הריטב"א דמוכח מכאן דאיסור עשיית מלאכה בחוש"מ הוי איסור לאוריינתא דרבנן ליכא משום לפני עיור [וכן כתב להוכיח הרמב"ן בע"ז שם עי"ז]

מדרכנו הא צעי לעקר ומשמע דבאיסור לרבנו
נמי איכא משום לפנ"ע וכמס"נ ו"כ

אומנס יך לדחות רחיה זו דיך לומר דהא לעובר
בלפני עיור באתא לידיה הוא משום דמכשילו
בזיטול מלות עשה דהפרשת תרו"מ עיי"ך דגם
בזה שייך לפני עיור וכן מוכח מדברי התוס'
בפ"ק דגיטין (י). ד"ה מלת דהקשו שם התוס'
לדמאי יולא ידי חובתו במלה של כותי למלא לא
שמרה לשם מלה לחשידי אלפני עיור ותרו
התוס' וי"ל כגון דקיס לן לחין לכותי מלה אחרת
שיוכל ללאת בה כדמשמע בריך חולין קוטע
ראשו של אחד מהן ונותנו לו אכלו מותר לאכול
משחיתתו [עייין בתוס' שם (ד). משכ"ב] ומבואר
לאיכא משום לפני עיור היכא שגורם לו לבטל
מלות אכילת מלה שמורה דהוי מלות עשה [אך
לחין באכילה זו משום איסור וכמס"נ] עיי"ך

ואכתתי יל"ע בזה דבפ"ק דקדושין (י). לאיצע
לן התם אי תחילת ביאה קונה או סוף ביאה
קונה ואמרינן התם לחי סוף ביאה קונה אזי כהן
גדול אסור הוא לקדש בביאה משום דהו"ל
בעולת עלמו הקשה המשל"מ (פ"א מהל' מכירה
הל' ד) לדמאי דקיי"ל דאם פירש קונה בהעראה
דילפינן לה ביצמות (נה): קיחה קיחה מעריות
כמס"כ התוס' שם בשם ריב"ם וכן דעת ברמב"ן
והרשב"א בקדושין שם וכתב המהריב"ל ח"א
(כלל יג) דבמקום איסור חשיב כמפרש א"כ ה"נ
גבי כהן גדול דמאי אינו יכול לקנות בביאה הא
כיון דיך בזה איסור הו"ל כמפרש וקונה
בהעראה ודו"ח להגרע"א עמ"ס כתובות (ל).
ד"ה גמרא כתב לחדש דאף למבואר ביצמות
(פד): דבאיסורי כהונה לכל היכא דהוא מוזהר
היא נמי מוזהרת מכל מקום לגבי האי עשה

דבתולה מעמיו יקח אשה ולא בעולה י"ל ללא
נאמר עשה זה אלא על הכהן ולא על הבעולה
וא"כ אף להכהן גדול דעתו על התחילת ביאה
דהו"ל כמפרש משום האיסור מכל מקום דעתה
ידיה היא על הגמר ביאה דהא לידיה ליכא
שום איסור ולא חשיב כמפרש עיי"ך [ועייין
ברש"ך שם שם שמתמה על דברי הגרע"א לדבריו
נסתרים מדברי התוס' בחגיגה (יד): ד"ה בתולה
דכתבו להדיא דגם היא בכלל האיסור ועייין
בתוס' רע"א ביצמות שם (אות נז) עיי"ך]
ובעיקר דברי הגרע"א הקשה הזכר ילחך (סי'
סה אות ב) לאכתי יחשב כאילו פירשה כיון
דמכשילתו באיסור דבעולה ואיכא משום לפי
עיור ועיי"ך שהאריך לומר דבדין בעולת עלמו
ליכא אלא משום זיטול המורה לשאת בתולה
ומוכח דגבי זיטול מלות עשה לא שייך הלוא
לפני עיור לא תיתן מכשול וכמס"נ ו"כ

ואפשר לבאר על פי מס"כ הרמב"ן בספר תורת
האדם [שער האבל ענין אצלות ישנה הביאו
הטור (סי' תקנד)] ות"כ אסור באכילה ובשתיה
כדרך איסורן זיום הכפורים אלא שזה ענוש
כרת וזה מדברי קבלה, ולענין דברי קבלה כתבו
באחרונים שכדברי תורה חשיבי, [וכן כתב בפני
יהושע בפסחים שם, ובטורי אבן פ"ק דמגילה
(ה): גבי מקרא מגילה דהוי מלה מדברי קבלה,
לאסתר ברוח הקודש נכתבה, דבספק אם קרא
אזלינן לחומרך כמו בספק לאורייתא. וכן לומר
האחיעזר [ח"ג סימן יח] בשיטת היראים דספק
דברי קבלה לחומרך עיי"ך, לפי זה אתי שפיר
מאי לעובר בלפני עיור במכבס בגד לחברו
בשבוש שחל בו תשעה באב

התה"ד דמה שייך כאן מראית עין דאף לפי דעת הרואה שסובר שהוא של ישראל מכל מקום אין הכובס עובר בזה איסור רק הנותן לו, ולהנ"ל אכתי איכא יש בזה מראית עין

יחשוב על הכובס שעובר על לפני עור, ועוד כתב שם דלפי זה דוקא בתרי עברי דנהרא הוא דאסור, אבל כשיש עוד אחרים עבריינים לא שייך איסור דלפני עור.

אלא דהאי דינא דת"ב חיובו מדברי קבלה נמי אינו מוסכם בדברי רבותינו דיך שכתבו להוכיח מסוגיא דראש השנה (יח:): להחיוז תענית וה' עינויים הוי רק חיוז דרבנן, דפריך התם רב שמעון חסידא על הא דכתיב כה אמר ה' לבאות אום הרביעי ואום החמישי ואום השביעי ואום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה. קרי להו אום, וקרי להו ששון ושמחה, ותר' בזמן שיך שלום יהיו לששון ולשמחה, אין שלום אום. אמר רב פפא: הכי קאמר: בזמן שיך שלום יהיו לששון ולשמחה, יש שמד אום, אין שמד ואין שלום, ראו מתענין, ראו אין מתענין. אי הכי, תשעה באב נמי ואמר רב פפא שאני תשעה באב, הואיל והוכפלו בו לרות. לאמר מר: בתשעה באב חרב הבית בראשונה ובשניה, ונלכדה ביתר, ונחרקה העיר עיי"ש הרי שכלל הרומות הגזכרים בפסוק תלוי ברעו, ואף אמרו שם דט' באב הואיל

והוכפלו בו לרות אינו תלוי ברעו, מכל מקום טעם זה הרי כבר איננו דברי קבלה. נמצא שהחומר של ט' באב לגבי שאר תעניות אינו אלא מדרבנן ועי' בחדושי הפני"י לפסחים שם. וכן משמע מדברי הברייתא בפסחים שם דאין בין תשעה באב ליום הכיפורים אלא קזה ספיקו אסור וזה ספיקו מותר, ואי נימא להחיוז תענית בת"ב הוא מדברי קבלה, אמאי ספיקו מותר, הא דברי קבלה דינס כדברי תורה כנזכר, וכן כותב בטורי ארזן במסכת מגילה שם דמייירי בזמן שאין שמד דאין כריך להתענות מדברי קבלה אלא מדרבנן ומדינא ספיקא להקל עיי"ש ובלא"ה נמי איכא לכמה מרבוותא דגם דברי קבלה הם כחיוז דרבנן עי' בשו"ת חתם סופר חלק א' (סי' קסא) משכ"ב ואכמ"ל ור"ע

סימן ג

באיסור לישון על מצעים חדשים בתשעה באב

מהא דאמרינן התם תדע דבטלי קצרי דבי רב, ומשמע דלגמרי בטלי, ואי שרי לכבס כדי להציע המיטות אמאי בטלי קצרי הא יכולים לכבס מצעים, אלא ודאי דגם זה נכלל באיסור כיבוס.

אדם שנאלץ להתארח בבית המלון בשבוע שחל בו תשעה באב, שהמנהג בבתי מלון ובתי הארחה הוא להחליף מצעים חדשים כל יום, עכ"פ בכניסתו לחדר בפעם הראשונה אם יכול צריך להביא אתו מצעים שאינם מכובסים שאיסור כיבוס בשבוע שחל בו הוי מדינא.

ולגבי מי שאין לו מצעים ישנים כתב בשו"ת להורות נתן [חלק ז סימן לז] דמותר לו לשכב על המצעים המכובסים ואין צריך להסירם דהוי ליה כהא דכתב בפתחי תשובה יו"ד (סי' שפט) בשם שו"ת לחמי תודה למהר"י באסן ז"ל (סי' ל) לענין אבל, שאם החלוק מלוכלך או משום ערבוביא שרי ללבוש בגד מכובס אפילו בחול בתוך ימי השבעה, וכמו ברחיצה שלא אסרו אלא משום תענוג עיין שם, והכי נמי אם יסיר את הסדין המכובס מעל המטה הרי יצטרך

תענית (כ"ט:) אמר רב ששת דאפילו לכבס ולהניח אסור תדע, דבטלי קצרי דבי רב [הכובסין בראשונים כתבו שנקראים כן על שם שמקצרין הבגדים ע"י רחיצת המים], ובר"ן (דף ט: מדפ"ה) כותב לא לכבס עכשיו דוקא אלא אפי' במכובסין קודם לכן אסורין ללבישה, ולא ללבישה בלבד אלא אפי' בין ללבוש בין להציע במטה אסור, בין באיש בין באשה, ואפי' במטפחות הידיים והשולחן הכל אסור, תדע דאמרינן בגמרא דבטלי קצרי דבי רב ומשמע דלגמרי בטלי עיי"ש, ובספר תורת האדם [שער האבל ענין אבלות ישנה] כותב הרמב"ן זצ"ל והלכתא כרב ששת דתניא אסור לכבס לפני ת"ב ואפי' להניח לאחר ת"ב עיי"ש, ונפסק בשולחן ערוך (סי' תקנא סעי' ג) וכן המכובסים מקודם, בין ללבוש בין להציע בהם המטה; ואפי' מטפחות הידים והשולחן, אסור ע"כ

ומבואר בדברי הראשונים דאף דבגמ' דנו רק לענין איסור לבישת בגדים המכובסים בשבוע שחל בו נכלל בזה גם איסור להציע מצעים מכובסים, ולמדו כן

לשכב על המצע שתחתיו ששכבו עליו אחרים כאשר הסדין השתרבב ממקומו, והרי זה גרע מחלוקת המלוכלך דמותר להחליפו ומכל שכן משל אחרים דמותר להחליף עיי"ש.

זאת ועוד שאם ישן בלא מצעים יהיה לו צער ולא מצינו שחייבו אותו להצטער כדי להימנע מלבישת בגד מכובס. דלענין איסור רחיצה בט"ב מבואר בשו"ע או"ח (סי' תקנד סעי' ט) שאם היו ידיו מלוכלכות בטיט ובצואה מותר לרחוץ להעביר הכלוך, והטעם [עי' במשנה ברורה שם (ס"ק יט)] הוא משום הוא דלא אסרו אלא רחיצה של תענוג ואף על גב דהוי פסיק רישא, בכל זאת התירו לו כיון דאם לא יתרחץ יהיה לו צער ולא גזרו במקום צער, מטעם זה מותר לו לישן על גבי המיטה המוצעת בסדינים מכובסים, אף דודאי יש לו הנאה בכה"ג מ"מ אינו מתכוין לשם תענוג ובכה"ג שרי ורק להציע לכתחילה סדין מכובס היכי דיכול לישן על סדין ישן שלו אסור.

ויעוי' בדברי הרא"ש בפ"ג דמועד קטן (סי' נג) דכתב לענין אבל: "עוד נראה לי, כמו שאסור ללבוש כך אסור להציע תחתיו ועליו בלילה, שאין הלבישה דוקא אלא הנאת הגוף, וא"ת שמא הנאת הראיה עם הנאת הגוף אסרו, אבל סדין בלילה הנאת הגוף

איכא ראייה ליכא, אם כן ביום נמי משכחת לה היתר אם ילבש אותם תחת בגדים אחרים שלא יראו אותם, אלא ודאי הנאת הגוף הוא העיקר" עכ"ד.

מבואר מדברי הרא"ש ז"ל, דאיסור הצעת המטה במכובסים, לא נאמר רק לגבי הסדינים שמציע תחתיו לשכב עליהם, אלא גם מצע ששם עליו אסור במכובס.

ויל"ע היכי הוי דינא באדם שישן עם בגד לילה [פיז'מה] באופן שאין גופו נוגע בסדין ובמצעים שתחתיו ושעליו כלל, אי שרי בכה"ג להציע סדינים או דמ"מ אסור כיון דעכ"פ ידיו וכפות רגליו נהנים מהמצעים המכובסים, ולפום ריהטא היה מקום להוכיח שאף בכה"ג אסור מהא דאמרו דבטלי קצרי דבי רב ולא כבסו כלל בימים אלו, ואם נימא דבכה"ג דיושן עם בגדים מותר להציע תחתיו מצעים מכובסים אמאי בטלי.

ואכתי יל"ע בזה היכי הוי דינא בישן בבגדיו ומכסה גם את כפות ידיו ורגליו, באופן שאין גופו נוגע כלל במצעים המכובסים, אי שרי בכה"ג, דהא ברא"ש משמע דאף באבלות חדשה לא אסור אלא היכי שגופו נהנה מהם, אבל כשאין גופו נוגע בהם כלל דליכא הנאת הגוף כלל לא אסרו. והא דבטלי קצרי דבי רב ולא כבסו לצורך מי שישן בבגדיו ומכסה גם ידיו

ורגליו, הוא משום דאין זו דרך שינה לכסות
לישון באופן שכפות ידיו ורגליו מכוסים,
אבל אה"נ דאם אתרמי שישן באופן זה
אפשר דשרי וצ"ע

סימן ד

באיסור לימוד תורה בתשעה באב

אף דבמקום שאינו רגיל ללמוד מצטער הוא בעמלו ומשום כך מתיר לת"ק ללמוד במקום שאינו רגיל, כותב הט"ז (ס"ק ב) דאף שמצטער הוא בתחילה, שמח הוא בסופו כאשר יעמוד על בוריים של דברים ואסרו תחילתו משום סופו ולפי מש"כ המהרש"א לבאר אתי שפיר דאף שהוא מצטער בלימוד זה מכל מקום אסור כיון שבעת לימודו הוא מסיח דעתו מן האבלות, והא דמבטלין תינוקות של בית רבן שאינם שמחים בלימוד כותב הט"ז דאסור בשביל שמחת המלמד עיי"ש.

הנה בברייתא שנינו אבל קורא הוא במקום שאינו רגיל לקרות ושונה במקום שאינו רגיל לשנות, ונחלקו רבותינו האחרונים אם כוונת התנא לפרש איך מקיימים את החיוב של תלמוד תורה ביום תשעה באב, דיכול לקיים חיוב זה על ידי שיקרא במקום שאינו רגיל לקרות וישנה במקום שאינו רגיל לשנות, או דרק כתב במה יכול ללמוד אם חפץ ללמוד אבל אין חיוב ללמוד בתשעה באב

[דעת מטה יהודה (סי' תקנד) דבת"ב אין חיוב לעסוק בתורה כמו בכל ימות השנה. [וכן משמע קצת מלשון הריטב"א בפ"ק דמו"ק (טו.) שנינו דאבל חייב בכל

אחד מהחמישה עינים הנזכרים במסכת תענית (ל.) הוא לימוד תורה : "ואסור לקרות בתורה בנביאים ובכתובים, ולשנות במשנה בתלמוד ובמדרש ובהלכות ובאגדות. אבל קורא הוא במקום שאינו רגיל לקרות ושונה במקום שאינו רגיל לשנות, וקורא בקינות, באיוב ובדברים הרעים שבירמיה" וברש"י ד"ה ואסור לקרות מפרש שטעם האיסור הוא משום דדברי תורה כתיב בהו משמחי לב עיי"ש, וכן נפסק בשו"ע (סי' תקנד סעי' א) "אסור לקרות בתורה בנביאים ובכתובים ולשנות במשנה במדרש בגמרא בהלכות ובאגדות משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב". ולענין מש"כ רש"י לפרש את טעם האיסור לעסוק בתורה בתשעה באב הוא משום שהתורה משמחת לב האדם ועי' בדברי המהרש"א במסכת תענית (ל.) דטעם האיסור ללמוד תורה בתשעה באב הוא כדי שלא יסיחו דעת מן האבילות, וכעין מש"כ רש"י שם לענין איסור כיבוס בשבוע שחל בו, דטעם זה דפקודי ה' ישרים משמחי לב הוזכר דרק בסיפא דהברייתא גבי הא דמבטלין תינוקות של בית רבן עיי"ש

עוד מבואר שם דלשיטת רבי יהודה

אסור לקרות ולשנות גם במקום שאינו רגיל

המצוות חוץ מן התפילין והקשה הריטב"א
הא אסור הוא בלימוד תורה, ולשון אסור
משמע דאינו חייב ועי' בשו"ת דברי יציב
[חלק אורח חיים סימן רמ] שהוכיח כן
מדברי הרשי שם (כא). ד"ה ואסור לקרות
"והא דאמר אבל חייב בכל המצות
האמורות בתורה חוץ מן התפילין התם שאר
מצות בעלמא אבל הני אית בהו שמחה".
ואי איתא דמותר בדברים הרעים וחייב למה
לא העמיד הך דאבל חייב בכל מצות
האמורות גם בתלמוד תורה עיי"ש].

אכן בספר מועד לכל חי (סימן י) כתב
: "והעיקר הוא שלא יהא בטל מדברי תורה,
וכבר אפשר ללמוד בפירוש האיכה ואיוב
וירמיה, ומדרשי רבותינו זכרונם לברכה,
ופרק אלו מגלחין, ובהלכות תשעה באב,
ומי הכניסו לחכם בתגר זה במקום שיוכל
להגות במילי דשייכי לאותו היום, אך מה
יעשה עם הארץ דאינו יודע באלו, ולהיות
בטל הוא יותר רע ואין דנין אפשר משאי
אפשר, ואם יוכל לילך ולשמוע מוסר ואגדה
מפי חכם מה טוב ומה נעים, וראוי לחכם
הדורש שילמוד בספר קה"י פרק צ"ד
וכיוצא מזה, להשמיע לעם לעורר לבבם,
וסיים "ומה שכתב במטה יהודה לענין אבל,
ועה"ש לגבי תשעה באב, דאם רוצה להיות
בטל רשאי יעוין שם, לי הפעוט צריכה רבה

ואני מצטער על הנשים דהן בטילות והם
באו להוסיף על האנשים, זה דבר תמוה"
עיי"ש

ועי' בשו"ע (סי' תקנד סעי ב) דפסק
דההולך להקביל פני רבו מותר לעבור עד
צוארו במים [מקור הדין במסכת יומא
(עז:)] ובמשנ"ב (ס"ק כג) כתב דאף שאין
מצוה להקביל פני רבו אלא ברגל, מ"מ יש
מצוה אף בזה שמא ישמע ממנו איזה ד"ת,
ולשיטות דאין מצות ת"ת בת"ב איך התירו
לעבור עד צוארו במים בשביל דבר הרשות
וצ"ל דגם לשיטות דאינו מחויב ללמוד
תורה בתשעה באב מכל מקום אם לומד
פשוט שמקיים מצוה לימוד תורה, וגם לענין
קיום מצוה הותר לעבור במים.

לסיום נעתיק כאן את דבריו הנוקבים
של הרב מאמר מרדכי [הביאם הביאור
הלכה (סי' תקנג ד"ה ולכן) וזה לשונו שם :
"ואי לאו דמיסתפינא מחברייא הוה אמינא
דאפילו ביום תשעה באב עצמו היה לנו
להקל [וללמוד תורה] שבעוונותינו הרבים
נתקלקלו הדורות וביום תשעה באב מטיילין
בשווקים ומשיחין שיחת חולין, ואפילו
היודעים ספר וקצת הלומדים מקילין בזה,
ופשיטא דבאופן זה יותר היה עדיף להו
ללמוד" יעו"ש.

סימן ה

אם חולה שאוכל ושותה בתשעה באב יכול לעלות לתורה

אינו יכול להתפלל, שכיון שאינו מתענה אינו יכול לומר עננו, וכתב על זה הטור "ואיני יודע למה, שאינו אומר ביום תעניתו אלא ביום תענית הזה, ותענית הוא לאחרים, ודאי אם אפשר שיהיה ש"ץ המתענה טוב הוא מאחר, אבל אם אי אפשר נ"ל שיכול להתפלל עיי"ש.

ובב"ח שם לומד מדברי הטור שהוא הדין שיכול מי שאינו מתענה לקרות בתורה אף שאינו מתענה, והטעם כותב הב"ח שקריאת התורה בציבור בתענית היא חובה המוטלת על כל ציבור שיש בו עשרה שמתענים, ומוסיף הב"ח שאפילו רב נתן [הסובר שאינו יכול להתפלל כשליח ציבור], מודה לענין עליה לתורה שיכול לעלות ולקרא בתורה, שעד כאן לא אמר רב נתן אלא לענין תפלת עננו, שמאחר שהוא שליח בשביל המתענים, אינו יכול לומר

בשו"ת חתם סופר חלק א' אורח חיים (סי' קנז) דן גבי חולה שנאלץ לאכול בתשעה באב אם יכול לעלות לקריאת התורה ולברך¹.

תחילה כותב החתם סופר שדין זה שמי שאינו מתענה לא יעלה לתורה לא נמצא מפורש בשום מקום, [היינו שאין לדין זה מקור הלכתי קדמון, ועל זה מוסיף החתם סופר זצ"ל טיעון נוסף מסברא], "ואדרבא מסברא נותן הדעת שיכול כל אדם לעלות ולקרות ולברך על חיוב הצבור. [החתם סופר מתייחס לקריאת התורה בתשעה באב כחיוב של הציבור ולא חיוב המוטל על כל יחיד].

ב

נידון דומה מצאנו בדברי הטור בהלכות תענית (סי' תקסו) שם מביא הטור בשם רב נתן ששליח ציבור שאינו מתענה

התלמידים המתפללים צצהמ"ד קצבית, האם יקרואו להעלות אותי לס"ת למנחה בקריאת ויחל מה חשיב להם עיי"ש.

¹ הנידון של החתם סופר היה לגבי עאמו וז"ל קס: "ביום ט"ז תקע"א החליתי והורכתי לשאת צעו"ה, והרהרתי בדעתי אם ישאלוני

ענינו כאשר אינו מעונה, אבל לגבי קריאת התורה שהיא חובת הציבור, שכך הוא הדין שכאשר יש תענית ציבור צריך לקרא בתורה, לענין זה יכול לעלות ולברך גם מי שאינו מתענה מסיבה כל שהיא, לקיים את החיוב של הציבור].

ובבית יוסף שם הביא בשם המהר"י קולון (שורש ט ענף ה) שמעשים בכל יום כשאין הכהן מתענה יוצא הכהן מבית הכנסת ועומד לקרות בתורה ישראל המתענה, וכתב על זה הבית יוסף, ונראה מדבריו שאין עומד לקרות בתורה מי שלא התענה עיי"ש.

ובב"ח כתב שאין ראיה מדברי המהרי"ק, כי גם המהרי"ק לא כתב שכך הוא הדין אלא שכך נהגו, [וזה לשון שם :

² במסכת ברכות (נה.) : "ואמר רב יהודה, שלשה דברים מקלרים ימיו ושנותיו של אדם: מי שנותנין לו ספר תורה לקרות ואינו קורא" עיי"ש, ובמדרש תנחומא פרשת יתרו (סי' טו) מובא מעשה ברבי עקיבא שקראו החזן ברבים לקרות בס"ת בצבור ולא רצה לעלות אמרו לו תלמידיו רבינו לא כך למדתנו כי היא חייך ואורך ימיך ולמה נמנעת מלעלות" עיי"ש, וכבר העירו רבותינו על כך שלא נזכר דין זה בשו"ע, וכן כותב האדר"ת בקובץ ישורון [הוצא קובץ ו ע' קמב – ג] ומ"מ השמטת דין זה פלא הוא בעיני, ועי' שם שכתב ליישב די"ל ללא היה דין זה רק בימיהם זכה"ג שאומר שם, "הנותנין לו ס"ת לצרכך" ולא אמר סתם שקוראין אותו

מעשים בכל יום שדוחים כבוד הכוהנים כדי לקיים מנהג זה, כשאין הכהן מתענה באותן תעניות יצא הכהן מבית הכנסת ועומד לקרות בתורה ישראל המתענה, ... ומיהו פשוט המנהג שהכהן יוצא מבית הכנסת, ולא ראיתי כהן שמפקפק בדבר מעולם לומר לא אצא מבית הכנסת אלא אקרא בתורה, ובוודאי שאם היו יכולים הכוהנים למחות שהיו מוחים, אלא שאין בידם כח לסתור ולבטל המנהג ודוחיים הם מפני כבוד הצבור ותקנתם, מאחר שנהגו כן בגלילת צרפת מקדם, והכי נמי לא שנא מאחר שנהגו כן במדינת הלועזים כאשר כתבתי" עכ"ד] ולכן כותב הב"ח שאם כבר קראו לספר תורה את אותו שאינו מתענה, דפשוט שיעלה ויברך², שאין כאן איסור כל עיקר

לעלות לס"ת ואינו עולה, וכיוצא בזה, דמזה י"ל דצכה"ג אין איסור כלל, ויש לדון דקורא שיכול לקרות ואינו עולה לקרות, הוא דלמי לדברי הגמ' עיי"ש, וזוהי הניח דעתו מעובדא שבאה לידו בש"ק פ' תלא תרכ"ה, שהיה מנהגו מכמה שנים לקרות בתורה הפטרת פ' תלא או לעלות לאחרון כדי ללכת ידי חובה מותר זכירת פרשת עמלק, וקניתי גם אז אחרון, והשמע טעה וקראני שלישי בעבור שאחד כדלני בזה, ולא עליתי, ואוחו עלי בי מדרשא, ואמרתי אז, דכיון דהא דלריך לעלות הוא מהא דנותנין לו ס"ת לצרכך ואינו מצרכך כמבואר בצרכות א"כ י"ל דזהו רק צמי שאינו מצרכך כלל, אבל מי שרואה לעלות אח"כ וצמאה מהודרת עכ"פ, ודאי

לדברי הכל, אלא שנהגו לכתחילה שלא לעלות אבל אם כבר קראוהו עולה עיי"ש.

ג

ובט"ז (ס"ק ז) כתב לדייק מלשון הבית יוסף "שאיך עומד לקרות בתורה מי שלא התענה", שזה אפילו אם כבר קראוהו לעלות, שאם הוי זה רק דין לכתחילה, היה צריך לומר דלא יעלה לקרות או לא יקראוהו, מהלשון שאיך עומד לקרא משמע שאינו עומד לקרא בכל אופן, וכתב שם הט"ז דגם הטור לא פליג אלא במקום שאיך אומר רק סתם תענית לא תענית דאז איך שקר בפיו, משא"כ בעולה לתורה דיש ברכה לבטלה, דהא צריך לברך על הקריאה וזה לא שייך אלא למי שהוא מתענה, אבל למי שלא מתענה הוי ברכה לבטלה, ע"כ אפי' אם איך שם מי שיוכל לברך, או שאיך שם כהן אחר, אפי"ה לא יקרא מי שאיך

מתענה, וע"כ נראה דאפי' קראוהו כבר לא יעלה דהוה ברכה לבטלה עיי"ש.

ובשו"ת חתם סופר הקשה דלפי הבנה זו קשה מה שכותב המהרי"ק שיכל הכהן לטעון לא אצא אלא אקרא בתורה, דאיך יקרא בתורה כיון שאינו מתענה ומצד הדין אינו יכול לעלות. ועל כרחק דאף מי שאינו מתענה יכול מצד הדין לעלות בתורה, רק דמ"מ אין אנו מחויבים לקדש הכהן לקרותו ראשון אלא בשיש לו שותפות עמנו באותה קריאה, כמו שלברך ראשון אם שלשה אכלו כאחד וא' מהם כהן, מחויב לתת לו כוס של ברכת המזון משום וקדשתו לברך ראשון, אבל אם שלשה ישראלים אוכלים כא' ומחויבים בזימון, וכהן אוכל במקום אחר, אינם מחויבים לכבדו לברך ראשון, כיון שאיך לו שיתוף בביהמ"ז הלזו, ה"נ כיון שהוא אינו משותף בחיוב אותה קריאה עם המתענים, כגון במנחה א"כ אינם מחויבים

משני דברים, א' כאילו ח"ו הייתי מתכון בזה ליוהרא, ב' שנתפרסמה ענין מלכה זו אשר ראוי להיות נחבא אל הכלים עיי"ש, ועי' עוד במגן אברהם (סי' נג ס"ק כב) שהביא בשם מהרי"ל (סי' קב) שאם הש"ל שונא אותו לא יעלה לתוכחות שבתורה אף כשקורין אותו, ולפי מה שהביא שם בשם רבי יהודה חסיד ז"ל כשקורא התוכחה סכנה היא למי שאינו אוהבו וכתב על זה המג"א שיותר טוב לעלות משיכנס לעונש ועוזבי ה' יכלו עיי"ש

לחריך לעשות כן, ועל זה עזדתי עובדא בנפשאי ולא עליתי, אך אח"כ פעם לבי מאד ע"ז וחששתי מחטאת ח"ו, ונהירנא בשנת תרכ"ב בהיותי אצל כאלמו"ר הגנ"י בשבת פ' זכור, שהיתה דרכו ג"כ לעלות בפ' זכור וטעה הקורא וקראהו לשלישי ועלה ולא דיבר מאומה ואיך לקראני בהפטרה ומהמליץ ע"ז איך אדם מתקנא בצנון ודנתי בזה דה"ל כחשב לעשות מלכה ונאנס ולא עשה כו', מ"מ כוונתי היתה לכוין ולא ח"ו לשום פניה, ובכ"ז היטב חרה לי

לקדשו כלל, ורק צריך לצאת משום פגמו ומשום דלא ליתי לאנצויי, ועל זה יפה כתב מהרי"ק שיכול לטעון הכהן לא אצא אלא אקרא בתורה שהרי מצד הדין הוא רשאי לעשות כן.

ובדעת הבית יוסף שלמד מדברי המהרי"ק דמי שאינו מתענה אינו עולה לתורה, כותב החתם סופר דצריך לומר שהוא יעמיד את דברי המהרי"ק שהכהן יכול לומר לא אצא מבית הכנסת אלא אקרא בתורה, בקריאה של שחרית, שאז באמת יכול הכהן לטעון לא אצא אלא תקראו פרשת השבוע ואקרא אני בתורה כדינא, אבל במנחה שקוראים פרשת ויחל שהיא קריאה השייכת לתענית, בזה לעולם אין הכהן רשאי לעלות בתענית אם אינו מתענה עיי"ש.

ד

ביסוד הדברים נראה בהקדים דבפ"ק דברכות (ח.) איתא דרב ששת מהדר אפיה [בזמן קריאת התורה וגריס, אמר אנן בדידן ואינהו בדידהו, והקשו הראשונים מדברי רבא בשם רב הונא במסכת סוטה (לט.) דכיון שנפתח ספר תורה אסור לספר אפילו בדבר הלכה, שנאמר וכפתחו עמדו כל העם, ואין עמידה אלא שתיקה, שנאמר והוחלתי כי לא ידברו כי עמדו לא ענו עוד. ר' זירא אמר רב חסדא, מהכא ואזני כל העם אל ספר התורה, וברש"י כותב [ע"י תוספות ד"ה רב

ששת וברא"ש (סי' ז)] שהיה רב ששת גורס בלחש והא דאמרינן שאסור לספר היינו דוקא בקול רם לפי שמונע האחרים מלשמוע אבל בלחש שרי ובה"ג פירש דה"מ דאסור לספר בדליכא י' דצייתי לס"ת אבל אי איכא י' דצייתי שפיר דמי ורי"ף בפרק הקורא את המגילה עומד (יד:) כתב דמסתברא כדברי האומרים דדוקא רב ששת שתורתו אומנותו אבל איניש אחרינא לא וכן דעת הרמב"ם (פי"ב מהל' תפילה הל' ט) הביא דבריהם הטור בהלכות קריאת ספר תורה (סי' קמו) עיי"ש.

ובבית יוסף אורח חיים (סי' קמו) הביא בשם הרב שבלי הלקט (סי' לט) מצאתי כתוב בשם רבינו שמחה האידנא אמאי נהוג לקרות ולעיין בספרים בעוד שהם קורים ויש לומר דדוקא לספר אסור כדי שלא יהיו נטרדים שאר השומעים אבל לקרות בלחש שפיר דמי מיהו תימה לרבי שגם הוא מצוה לשמוע קריאת התורה דכתיב (נחמיה ח ג) ואזני כל העם אל ספר התורה ואם יקרא בספר לא יוכל להבין מה שקורין הילכך נראה דאסור עכ"ל.

ובספר עמק ברכה [קריאת התורה סי' ג] כתב לבאר דנחלקו הראשונים בעיקר התקנה לקרא בתורה בציבור אם הוי חובת הציבור לקרא בתורה ולהשמיע לעם, אבל אינו חוב על כל יחיד ויחיד מהציבור לשמוע הקריאה, ולכן אם יש שם עשרה

ששומעים הקריאה אין היחיד חייב לשמוע, וכן דעת הראשונים שהובאו בטור, ודעת השבלי הלקט שהוי חיוב על כל יחיד ויחיד לקרא ורק דיוצא י"ח בקריאת השליח ציבור ולכן חייב לשמוע כל תיבה ותיבה מפי הקורא מעיקר הדין עיי"ש.

וצריך לומר דבזה נחלקו הב"ח וחתנו הט"ז, דהב"ח ס"ל שיסוד התקנת חכמים לקרא בתורה בציבור הוי חובה על הציבור, ולכן כל שיש עשרה מתענים בבית הכנסת חלה על ציבור המתפללים חובה לקרא בתורה, ויכול גם מי שאינו מתענה לעלות ואף לברך, רק דלכתחילה נהגו לעלות לתורה מי שמתענה, אבל אם קרו למי שאינו מתענה עולה ומברך ואין בזה חשש ברכה לבטלה, והט"ז ס"ל כסברת שבלי הלקט שהחיוב לקרא בתורה הוא על כל יחיד ויחיד [רק שנאמר בזה שהקיום של חיוב זה יעשה על ידי קריאה בציבור, ובתענית ציבור חלה חובת הקריאה רק על מי שמתענה, ופשוט שאין יכול לעלות לקריאה זו מי שאינו מתענה.

ה

עוד כותב החתם סופר שם שגם הבית יוסף והמהרי"ק [שהוא המקור לדברי הבית

יוסף] לא אמרו כן אלא בתענית ב' וה', שמי שאינו מתענה אין אצלו יום תענית, [שמלבד איסור אכילה ושתייה אין אצלו שום דין מסוים שקשור לתענית³ כמו חמישה עינויים או דין אכילה בשיעורים וכדו'], ומאי שייטי' דקריאת ויחל לדידיה, וכל שאינו מחויב בדבר התענית אינו מוציא רבים ידי חובתן, משא"כ בתענית של תשעה באב, שגם מי שחולה ואינו מתענה בו, אינו מופקע מהתענית לגמרי, דלא הותר לו אלא כדי צרכו וחיותו, ואם די לו בשתייה לא יאכל, ואם די לו באכילה פעם אחת לא יאכל ב' פעמים, ולא יותר ממה שצריך, וגם שארי עינוים אם אינו צריך לנעול ולרחוץ ולסוך אסור לו לעשות א' מאלה, נמצא שהוא מן המתענים ומהמחויבים בדבר. [סברא זו כותב גם בשו"ת מהרי"ל דיסקין [בקונטרס אחרון סימן ה אות עה] דאעפ"י שאינו מתענה משום חולי, מ"מ כל שעתא דלא אכיל שם תענית עליו, ואפי' כבר אכל עיי"ש] ובכה"ג כיון שאינו מופקע מהדין תענית לגמרי שפיר יכול לעלות לתורה גם שהוא אוכל ושותה.

עוד כותב החתם סופר ואפילו הותר בכל הנ"ל, [לאכול ולשתות כדרכו, ולא

נפש לריך להחמיר להפסיק גם מצעוד יום מכל מקום אין זה מעיקר הדין ופשוט

³ אף שצמטנ"ב (סי' תקנ ס"ק ו) מביא דבעל נפש יחמיר על עצמו בכל התעניות כדיני ת"ב, ובשער הכיון (ס"ק ט') כתב צ"ס השל"ה דבעל

לנהוג בשאר עינויים, דחולה פטור מהתענית לגמרי⁴ מ"מ ט' באב יום הוא שנתחייב בקריאת התורה שחרית ומנחה, ואפילו מי שאינו מתענה בו לא יצא מכלל חיוב הנ"ל, ויומא קא גרים, הגע עצמך מי שמתענה תענית חלום בשבת וי"ט, וכי לא יקרא בתורה, או [לא] ינהוג בכל דיני שבת וי"ט, כי יומא גרים ולא תליא בשמחת אכילה ושתייה, והכי נמי ט"ב יום מועד דפורענות הוא, ואפילו אינו מתענה בו מ"מ מחויב בקריאת היום.

לטעם זה כותב החתם סופר, לא מבעיא שיכול לעלות לתורה לקרות במנין עשרה המתענים, אלא אפילו צבור שאינם מתענים כלל, כגון שכולם קצירי ומריעי או בעלי ברית בתשעה באב שנדחה, מ"מ קורין ויחל במנחה, דיום הוא שנתחייב בקריאה, מ"מ להלכה אני אומר ולמעשה צריך מיתון קצת, אבל זה נ"ל ברור להלכה ולמעשה שהחולה שאכל בתשעה באב יכול לעלות לתורה אפילו במנחה, אבל י' בעלי ברית צל"ע לדינא אם יקראו ויחל, ומסיים החתם סופר מכל מקום בהא סלקינן דחולה האוכל בט"ב עולה לתורה במנחה בלי שום פקפוק לפע"ד, ומוסיף כתבתי זאת והצעתי לפני

מופלגי תורה ובעלי הוראה והסכימו עמי לדינא עיי"ש.

ז

והנה לענין מאי דפשיטא לחתם סופר שמי שאינו מתענה עולה לתורה גם לקריאת ויחל בתפילת מנחה, בשו"ת רבי עקיבא איגר מהדורא קמא (סי' כד) מסתפק⁴ אם קריאת התורה במנחה הוי משום תענית אלא דבשאר תענית קוראים ויחל וביזה"כ קוראים בפ' עריות, וא"כ אינו מתענה א"י לעלות, או דגם קריאה זו מחמת קדושת היום לקרות גם במנחה כמו בשבת, ויכול גם אינו מתענה לעלות.

ומשמע מדברי הגרע"א דלגבי קריאת ויחל בתענית אין ספק שיסוד החיוב של קריאה זו הוא מדין התענית ולא מחובת היום ולכן מי שאינו מתענה אינו עולה לקריאה זו [ורק במנחה של יום הכיפורים שקוראים בפרשת עריות מספקא ליה דלמא הוי נמי הקריאה מצד חובת היום ולא מדין התענית, ומטעם זה גם התיר הגרע"א שם לאותו חולה לעלות לתורה בשחרית של יום הכיפורים שקוראים מעניינא דיומא ולא ויחל דקריאה זו מחובת היום היא ולא מדין התענית, אבל אם היו קוראים במנחה של

לאכול ציום הכפורים, והיו מתפללים בחדרו וקראו אותו לתורה, עיי"ש

⁴ גם הגרע"א דן בזה בעקבות מעשה שצא לידו, וז"ל שם "נסתפקתי ועובדא הוי צמי שיהי מוטל על ערס דוי בסכנת מות, והרופא כוה לו

יום הכיפורים פרשת ויחל לא צד ספק בדבר שמי שאינו מתענה אינו עולה לתורה] עיי"ש.

וגם בספר מרחשת (חלק א סימן יד אות ד) משמע שמסכים עם הגרע"א בזה רק שהוקשה לו על כך שלא חילק הגרע"א בין חולה שאוכל מיד כל שיעור ככותבת או יותר בכדי שיעור אכילת פרס, שאז חשוב אינו מתענה, ולגביו יש להסתפק כנ"ל, לביין סתם חולה שאכל כפי הדין שמאכילין אותו פחות פחות מכשיעור, כמבואר באו"ח (סי

תריח סעי' ז) שבאופן זה חשוב שפיר מתענה כיון דלא אכיל כשיעור יתובי דעתיה, כמו שכותב הריב"ש בתשו' (סי' רפז) להדיא כן שכל שלא אכל ככותבת ביוהכ"פ בכדי שיעור אכילת פרס מתענה הוא, והביא כן ג"כ בשם הרא"ה ז"ל שלא איבד תעניתו בכה"ג. ויעוי' במג"א ריש סי' תקס"ח סק"ב שכ' ג"כ כן מדעתיה דנפשיה, ולא ראה שכבר קדמו הרא"ה והריב"ש ז"ל בזה, שחולה זה שפיר יוכל לעלות לתורה גם במנחה משום דחשוב מתענה כה"ג⁵,

⁵ כן נהג לדינא המרחשת ז"ל בעלמו כפי שכתב סם : וזכורני כשהייתי חולה בתשעה באב והי' קשה עלי התענית נהגתי בעלמי לאכול פחות פחות מכשיעור כדי שלא אהי' מאבד תענית של אותו יום שהיא מדברי הקבלה, וחמור כשל יוהכ"פ עכ"ל.

ואף בשולחן ערוך (סי' תקנד סעיף ו) נפסק לגבי חולה שהוא צריך לאכול, אין צריך אומדן אלא מאכילין אותו מיד, דבמקום חולי לא גזרו רבנן, בערוך השלחן (סי' תקנד סעי' ז) כותב בפשטות דבכלל זה גם דאין להאכילו פחות מכשיעור דזה לא שייך בט"ב שהוא מדרבנן עיי"ש אין הכרח לומר דהמרחשת ז"ל פליג וס"ל דבעי לאכול בשיעורין דבציאור הלכה ד"ה דבמקום מציא מספר פתחי עולם דבמקום שאין המחלה של חלערי"א חזקה ח"ו יאכל פחות מככותבת בכדי אכילת פרס וכן בשתיה כמ"ש השיעורי' בשו"ע סימן תרי"ח, (הוסיף דכך יש להורות לשואל בט"ב שצזה לא נעקר התענית לגמרי ורחמנא ליבא בעי, ומי שיראה להתענות במקום שאין המחלה בזעם ח"ו יש ליועטו

ולהזהירו שלא ילך מפתח ביתו כל היום ולהכריחו כשיצא יסא סביב לחוטמו ופיו חתיכה קאמפע"ר ומעט עשב מיאט"ע עכ"ל, וזהו מדברי רבו בעל הלמח דק (אורח חיים סימן קי) עיי"ש והקשו על זה דמלשון השו"ע אין צריך אומדן משמע שאוכל כדרכו ואין צריך לאכול פחות מכשיעור, ובאחרונים פירשו דדבריו סם נאמרו לגבי אדם צריא, שבעל מוטלת עליו החובה לאום, אלא שיש חשש שמחמת חולשת האום ידבק במגיפה חלילה, ולכן אדם כזה שהוא בכלל תקנת האום יש לו לאכול פחות מכשיעור ולא יבטל את העיוני לגמרי, אבל מי שכבר חולה ופטור מלאום, אינו צריך לאכול שיעורים, כך המנהג.

אכן בשו"ת מהר"ם שיק אורח חיים (סימן רפט) כתב להוכיח מדברי מרן הגאון בעל חתם סופר הנזכר בדברינו (סי' קנז) דאי סגי ליה בטעימה או בשתיה מועטת אסור לו לאכול יותר, ואי סגי ליה בפחות משתיית רביעית ובפחות מאכילת כזית ולשהות בנתיים כדי אכילת פרס אסור לו לאכול יותר. ודברי הרמב"ן והשלחן

עכ"פ מפורש בדבריו שהוא גם הסכים לעיקר דעת הגרע"א שקריאת ויחל בתענית היא מדין התענית ולא חיוב מצד היום דגרים, ולכן מי שאינו מעונה אינו יכול לעלות לקריאה זו עיי"ש.

ח

אלא דאכתי יל"ע בדברי הגרע"א זצ"ל מה יענה על טענת החתם סופר דיש לחלק בין התענית דיוה"כ ותשעה באב לשאר תעניות, דביוה"כ ותשעה באב מלבד איסור

ערוך היינו היכא דמספקא ליה אי סגי ליה, מותר לאכול ולשחות ואין כריך אומד, אבל יותר מכדי לרכו לא. והעיקר בדברים אלו יש לשאול ברופאים ולעשות כדבריהם עיי"ש וז"ע

⁶ עי' במנחת חינוך (מאור ש"ג) וכן בחידושי הגרי"ז הלוי על הרמב"ם הלכות תענית] שלגבי התענית של תשעה באב נאמרו שני דינים, חדא נאמר בזה דין אצלות שביום זה אנו אצלים על חורבן בית המקדש, ומדין אצלות אסורים בכל החמישה עינויים שהאצל אסור בהם רחיכה, סיכה, נעילת הסנדל, תשמיש המטה, ולימוד תורה, ומלבד דין אצלות עוד נוהג בתשעה באב דין תענית שהוא חמור כדין התענית של יום הכיפורים שאסור גם הוא בחמישה עינויים כמבואר במסכת יומא (עג:) ודאי שאין זה מדין אצלות שכן יום הכיפורים הוא יום שמחה כדברי רבן שמעון בן גמליאל במסכת תענית (כו:): לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים, ועל כורחך מדין חומרת התענית הם, וה"ה ותשעה באב.

אכילה ושתייה עוד נוהג בהם דין חמישה עינויים, ואם כן אף שאוכל ושותה אינו מופקע מחיוב התענית לגמרי⁶ ואם כן למה יהיה אסור לו לעלות לחיוב קריאת ויחל.

ושו"ר במשנת יעבץ הלכות תשעה באב (סי' נט) שכתב דגם הגרע"א לא כתב כן אלא לגבי התענית דיום הכיפורים דמי דהוצרך לאכול ביום זה, אף דעדיין אסור הוא בשאר חמישה עינויים וגם שצריך לאכול אוכל לשיעורים, ואינו מותר לאכול ללא צורך⁷, מכל מקום אינו מקיים מצות

⁷ כן מוכח מסוגיה דכריתות (יח.) דלעת רבי זירא שם שדיעות ספק מחלוקת לחטאת ואמר ליה רבא בר חנא לאציי מה אילו אכל חלב כזית שחרית ביוה"כ וכזית חלב במנחה ביוה"כ ה"נ דמחייב שתי חטאות אמר ליה אציי ומאן לימא לן דיוה"כ כל שעתא מכפר דילמא כולה יומא מאורתא ע"ש, ובראשונים הקשו אמאי נקט רבא בר חנא אכל חלב הא למשכח חיוב שתי חטאות באכילת יוה"כ כריך למינקט חלב, הלכא גם באכילת היתר יש חיוב ביוה"כ, ובתוספות דחקו לתרץ דלכך נקט חלב ולא היתר דא"כ הוי כריך למינקט ככותבת שהוא שיעור אכילת יוה"כ לכך נקט כזית חלב שהוא פחות עיי"ש

ובשו"ת צנין ליון (סי' לד) הוכיח מדבריהם דגבי התענית דיום הכיפורים אע"פ שאכל שחרית מ"מ יש חיוב כרת וחטאת למי שאכל שנית ביוה"כ, ולכן כריך לשער באכילת חולה ביוה"כ שלא להאכילו בין כשיעור שיש בו איסור כרת ובין פחות מכשיעור שעכ"פ אסור מן התורה רק מה שמספיק להוליאו מספק סכנת נפשות

עינוי שנאמר בה תענו את נפשותיכם מערב עד ערב, וכיון שאכל בתוך המעת לעת חסר בדין מערב עד ערב⁸ ולכן אף שעדיין הוא אסור באכילה מצד בדין דכל הנפש אשר לא תעונה ונכרתה, מכל מקום לא מקיים מצות עשה דעינוי ולכן אינו יכול לעלות לקריאת ויחל במנחה של יום הכיפורים דהיא מדין התענית, משא"כ לגבי התענית דתשעה באב דגדר התענית הוא ככל שאר תעניות שתקנו

חכמים דיסוד דינם הוא "איסור" אכילה ושתיה [וחמישה עינים] בכל רגע ורגע, אבל אינו תלוי ב"קיום העינוי בכל רגע" ובזה יש לומר דכל שאינו מופקע מעיקר האיסור של אכילה ושתיה [כמו ביום רגיל] ושאר עינויים לגמרי דנחשב הוא מעונה ושפיר יכול לעלות לקריאת ויחל בתפילת מנחה דת"ב עיי"ש.

וקשה מאד לשער כן בכל אכילה ושתיה שיותן לחולה ותמה שם שלא העירו כן הפוסקים ראשונים ואחרונים כמה שנוגע לאיסור חמור דכרת ולריד זהירות וזקירות יותר מעיקר היתר אכילה שזוה יספיקו דברי הרופא שצריך להאכילו דרך כלל אבל בענין זה צריך לשער דרך פרט בכל אכילה ואכילה עיי"ש, ומפורש דגם מי הולך לאכול ביום הכיפורים אינו מופקע מהחיוב תענית, ואם אכל אח"כ שוב באופן שאינו צריך לאכילה זו חייב כרת, וכן שנינו במסכת יומא (פג.) דמי שאחזו בזלמוס מאכילין אותו אפילו דברים טמאים, עד שיאורו עינוי, והביא הרמב"ם דין זה גם בהלכות שביתת עשור (פרק ב הל' ט) וכן בהלכות מאכלות אסורות (פ"ד מהל' הל' טז) עיי"ש עכ"פ מפורש שאחר שאורו עינוי אסור להאכילו עוד עיי"ש.

⁸ ועי' בהגהות ישועות יעקב לשו"ע (סימן תרח סעי' א) לכהני דסברי להשנין "מעת לעת" לענין שנות גדלות, אם נעשה גדול באמצע יום הכפורים, כיון דרשאי לאכול מקצת היום, אין כאן תענית מערב עד ערב, דכיון שכבר אכל ושתה היום, איך יתכן שבאמצע היום כשנעשה גדול יתחיל להתענות, הרי אין כאן תענית כלל דתענית בעינן שיהיה מעת לעת

ועי' עוד בעמק שאילה (שאילתא קסז אות ו) דבכה"ג לא יאכל [מדרבנן] מתחילת יום הכפורים [אף שהוא עדיין קטן], דאם יאכל בשעות דלפני הגדלות, לא יהיו נחשבות שעות שלאחר גדלות, לרוב, שאין ענוי אלא מערב עד ערב, משו"ה אסור לו לאכול בשעות הקודמות עיי"ש.

